

Over geweld

Georges Sorel

Uit het Frans vertaald door Zsuzsó Pennings
met een nawoord van Arnold Heumakers

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoud

Introductie Brief van Sorel aan Daniel Halévy 7

Voorwoord bij de eerste uitgave 40

Hoofdstuk 1 Klassenstrijd en geweld

Strijd van de arme groepen tegen de rijke 47

Illusies met betrekking tot het verdwijnen van geweld 53

Hoofdstuk 2 Decadentie van de bourgeoisie en geweld

Parlementariërs die angst moeten inboezemen 64

Ontaarding van de bourgeoisie door de vrede 70

Verband tussen revolutie en economische welvaart 77

Hoofdstuk 3 Vooroordelen tegen geweld

Oude ideeën over de Revolutie 85

Opmerkingen van Drumont over de meedogenloosheid van
de bourgeoisie 91

De houding van de dreyfusards 98

Het antimilitarisme als bewijs van het opgeven van de
burgerlijke tradities 103

Hoofdstuk 4 De proletarische staking

De vaagheid van het parlementaire socialisme en de
duidelijkheid van de algemene staking 106

Onderzoek ter vervolmaking van het marxisme 116

Wetenschappelijke vooroordelen tegen de algemene staking 127

Hoofdstuk 5 De politieke algemene staking

Het gebruiken van de vakbonden door de politici 138

Verschil tussen de twee ideeënstromingen die overeenkomen
met de twee opvattingen van de algemene staking 144

Jaloezie gevoed door de politici 149

Macht en geweld 158

Hoofdstuk 6 De moraliteit van geweld

Observaties van P. Bureau en P. de Rousiers 166

Het vroeger gebruikelijke gewelddadige optreden op scholen
en in werkplaatsen 174

De wet van 1884, aangenomen om de conservatieven te
intimideren 184

Onderzoek naar het verhevene in de moraal 193

Hoofdstuk 7 De moraal van de producenten

Moraal en religie 203

Renans bezorgdheid over de toekomst van de wereld 211

De moraal van Nietzsche 216

De hypothese van Kautsky 224

De arbeiders in de moderne productiebedrijven 230

Woord vooraf bij de derde editie 238

Appendix I Eenheid en veelheid

De eenheid in de Oudheid en haar uitzonderingen 239

De kerkelijke monarchie 241

Neiging van de huidige katholieken om zich aan te passen 249

Hedendaagse ervaringen geleverd door de Kerk 258

Appendix II Verdediging van het geweld 264

Appendix III Voor Lenin 267

Noten 277

Nawoord Arnold Heumakers 313

Introductie
Brief van Sorel aan Daniel Halévy

Mijn beste Halévy,

Deze studies zouden waarschijnlijk tussen een stapel tijdschriften zijn blijven liggen, als niet enkele vrienden, wier oordeel ik erg op prijs stel, van mening waren dat ik er goed aan zou doen deze gedachten, die bedoeld zijn om een van de merkwaardigste sociale verschijnselen die de geschiedenis vermeldt, onder de aandacht te brengen van een groter publiek. Maar ik meende dat ik dat publiek enige uitleg verschuldigd was, want ik kan niet verwachten vaak rechters te treffen die net zo begripvol zijn als u altijd was.

Toen ik in *Le Mouvement socialiste* de artikelen publiceerde die nu in één band verzameld zijn, was ik niet van plan er een boek van te maken. Ik had alle reflecties precies zo opgeschreven als ze in me opkwamen, in de wetenschap dat het voor de abonnees van dat tijdschrift niet moeilijk zou zijn me te volgen, omdat ze al vertrouwd waren met de theorieën die mijn vrienden daar al verscheidene jaren in ontwikkelden. Ik denk echter dat de lezers van dit boek behoorlijk in de war zullen raken als ik niet een soort van verdedigingsrede tot hen richt die hen in staat zal stellen de dingen vanuit mijn standpunt te zien. Tijdens onze gesprekken hebt u opmerkingen gemaakt die zo goed in mijn gedachtesysteem pasten, dat ze me ertoe brachten een paar interessante vragen wat grondiger te onderzoeken. Ik ben ervan overtuigd dat de overwegingen die ik u hier voorleg, en die u zelf hebt uitgelokt, erg nuttig zullen zijn voor hen die dit boek willen lezen en er hun voordeel mee willen doen.

Er zijn misschien maar weinig studies waarin de tekortkomingen van mijn manier van schrijven duidelijker tot uiting komen; vele malen heeft men mij verweten de regels der kunst, waaraan al mijn tijdgenoten zich onderwerpen, niet te respecteren en de lezer in

verwarring te brengen door de onsamenhangendheid van mijn argumenten. Ik heb getracht de tekst door talrijke kleine correcties duidelijker te maken, maar dat is me niet gelukt. Ik wil mezelf niet verdedigen door het voorbeeld aan te halen van grote schrijvers die men verweet dat ze niet konden schrijven. Zo zei Arthur Chuquet van Jean-Jacques Rousseau: 'Het ontbreekt zijn geschriften aan samenhang, orde, aan die verbinding der delen die het tot een eenheid maakt.'¹ De tekortkomingen van beroemde mannen kunnen de fouten van obscure mannen niet rechtvaardigen, en ik denk dat ik beter eerlijk kan uitleggen waar dat onverbetterlijke tekort in mijn geschriften vandaan komt.

Het is betrekkelijk kort geleden dat de regels van de schrijfkunst zo dwingend zijn geworden; de hedendaagse schrijvers lijken ze zonder al te veel problemen te hebben geaccepteerd omdat ze tegemoet willen komen aan een gehaast en vaak heel afgeleid publiek dat er vooral op uit is zich elk persoonlijk onderzoek te besparen. Die regels zijn in eerste instantie toegepast door de makers van schoolboeken. Omdat men de leerlingen een enorme hoeveelheid kennis wilde inpompen, waren er handboeken nodig die aangepast waren aan die supersnelle leermethoden; alles moest worden weergegeven in een vorm die zo duidelijk en samenhangend is en zo weinig ruimte voor twijfel laat, dat iedere beginner gaat geloven dat wetenschap veel eenvoudiger is dan onze ouders dachten. De geest verrijkt zich in korte tijd, maar hij ontbeert het juiste gereedschap om de individuele arbeid te vereenvoudigen. Die methoden zijn geïmiteerd door schrijvers van populairwetenschappelijke werken en door politieke publicisten.² Doordat de regels der kunst zo breed worden toegepast, zijn de mensen die weinig nadenken er op den duur van uitgegaan dat die regels gebaseerd waren op de aard der dingen zelf.

Ik ben noch professor, noch schrijver van populairwetenschappelijk werk, noch kandidaat-partijleider, ik ben een autodidact die enkele mensen de aantekeningen voorlegt die hemzelf tot lering hebben gestrekt. Daarom hebben de regels der kunst me ook nooit zo geïnteresseerd.

Twintig jaar lang heb ik ernaar gestreefd mezelf te bevrijden

van hetgeen ik van mijn opvoeding had onthouden; mijn nieuwsgierigheid voerde me door boeken, niet zozeer om eruit te leren, maar om mijn geheugen te zuiveren van ideeën die mij waren aangepaard. Sinds een jaar of vijftien werk ik met het doel echt te leren, maar ik heb nooit iemand gevonden die me leerde wat ik wilde weten. Ik moest mijn eigen leermeester zijn en in zekere zin mezelf onderwijzen. Ik dicteer mezelf memories waarin ik mijn gedachten formuleer zoals ze in me opkomen; ik kom drie- of viermaal terug op dezelfde vraag, voeg punten toe die het origineel verlengen en soms zelfs volledig veranderen en stop pas als de voorraad ideeën die recente lectuur me heeft opgeleverd, is uitgeput. Dit werk kost me heel veel moeite, en daarom neem ik graag als onderwerp een discussie uit een boek van een goede schrijver. Op die manier kan ik mijn gedachten beter ordenen dan wanneer ik het helemaal op eigen kracht moet doen.

U herinnert zich wel wat Bergson heeft geschreven over het onpersoonlijke, het gesocialiseerde, het 'kant en klare', dat lessen bevat voor leerlingen die kennis moeten vergaren voor het praktische leven. De leerling heeft meer vertrouwen in de formules die men hem onderwijst en onthoudt ze dus gemakkelijker als hij denkt dat ze door de grote meerderheid worden geaccepteerd. Op die manier wordt iedere metafysische gedachte uit zijn geest gebannen en raakt hij eraan gewend geen behoefte te hebben aan een persoonlijke opvatting van de dingen; vaak leidt het ertoe dat hij de afwezigheid van een onderzoekende geest ziet als een teken van superioriteit.

Mijn manier van werken is precies het tegenovergestelde daarvan; ik leg mijn lezers het product voor van een geestelijke inspanning die probeert de beperkingen te doorbreken van wat voorheen was opgesteld voor algemeen gebruik, en die iets persoonlijks wil vinden. Het lijkt me echt interessant in mijn memorie alleen dingen te noteren die ik nergens anders ben tegengekomen. Ik zou graag alle overgangen willen weglaten, omdat die bijna altijd in de categorie gemeenplaatsen thuishoren.

Het uitwisselen van gedachten is altijd erg moeilijk voor iemand die sterk metafysisch is ingesteld; hij vreest dat het betoog de meest

fundamentele delen van zijn gedachten zal bederven, met name de delen die zich heel dicht bij de drijvende kracht van zijn geest bevinden en die hem zo natuurlijk lijken dat hij nooit probeert ze tot uitdrukking te brengen. De lezer heeft veel moeite de filosofie van de schrijver te begrijpen, omdat hij dat alleen kan door weer de weg te volgen die de filosoof is gegaan. Verbale communicatie is veel makkelijker dan geschreven communicatie, omdat woorden op mysterieuze wijze op het gevoel werken en makkelijk een goede verstandhouding teweegbrengen. Daardoor komt het dat een redenaar in staat is te overtuigen met argumenten die niet erg begrijpelijk zijn voor iemand die zijn vertoog later leest. U weet zelf hoe nuttig het is Bergson gehoord te hebben om de strekking van zijn leer te vatten en zijn boeken goed te begrijpen; als men zijn colleges regelmatig volgt, raakt men vertrouwt met de ordening van zijn ideeën en worden zijn filosofische vernieuwingen sneller duidelijk.

De straf voor mijn gebrekkige manier van schrijven is dat ik nooit toegang zal krijgen tot het grote publiek, maar ik vind dat we ons tevreden moeten kunnen stellen met de plaats die de natuur en de omstandigheden eenieder van ons heeft toegewezen, en dat we ons talent niet moeten willen forceren. Er is een noodzakelijke functieverdeling in de wereld; het is goed dat sommigen er tevreden mee zijn hun bespiegelingen voor te leggen aan een paar denkers, terwijl anderen zich graag wenden tot de grote menigte die altijd haast heeft. Alles bij elkaar genomen vind ik dat ik het niet zo slecht getroffen heb, want ik loop niet het risico mijn eigen leerling te worden, wat wel gebeurd is met de grote filosofen toen ze zichzelf dwongen de intuïties die ze de wereld gebracht hadden een volmaakt regelmatige vorm te geven. U bent vast niet het laatdunkende lachje vergeten waarmee Bergson sprak over die aftakeling van het genie. Ik ben zo ongeschikt om mijn eigen leerling te worden, dat ik niet in staat ben een oud werk weer op te pakken om het tijdens het herzien beter te verwoorden. Ik vind het niet zo moeilijk om er verbeteringen in aan te brengen en het te annoteren, maar ik heb verscheidene keren tevergeefs geprobeerd het verleden opnieuw uit te denken.

Uiteraard is het uitgesloten dat ik ooit de stichter van een school zal worden,³ maar is dat wel zo erg? Leerlingen hebben bijna altijd een funeste invloed uitgeoefend op het denken van hem die ze hun meester noemen, en omgekeerd heeft die meester zich vaak verplicht gevoeld hen te volgen. Het lijdt geen twijfel dat het voor Marx een ramp was dat hij door jonge enthousiastelingen tot leider van een sekte werd getransformeerd; hij zou veel meer nuttig werk hebben geproduceerd als hij niet de slaaf van de marxisten was geworden.

Er is vaak gelachen om Hegel, die zich inbeeldde dat de mensheid sinds haar ontstaan heeft gewerkt aan de geboorte van de hegeliaanse filosofie, en dat de geest eindelijk zijn ontwikkeling had voltooid. Gelijksortige illusies zijn in meer of mindere mate aangetroffen bij de stichters van scholen: de leerlingen verwachten van hun meesters dat ze het tijdperk van de twijfel afsluiten door met definitieve oplossingen te komen. Ik heb geen enkele aanleg voor zo'n rol. Steeds wanneer ik een vraag aansneed, merkte ik dat mijn zoektocht uitliep op nieuwe problemen, die verontrustender werden naarmate ik mijn onderzoek verder doordreef. Maar misschien is filosofie niets meer dan een erkenning van de afgronden waartussen het pad zich kronkelt dat de menigte volgt met de sereniteit van een slaapwandelaar.

Het is mijn ambitie om van tijd tot tijd roepingen aan te kunnen moedigen. Waarschijnlijk brandt er in iedere menselijke ziel een vuur dat onder de as verborgen blijft, en hoe groter het aantal kant en klare doctrines dat de geest blindelings heeft opgenomen, hoe groter de kans dat het vuur gedoofd wordt. Hij die in de as port en de vlammen doet oplaaien, brengt het weer tot leven. Ik denk dat ik me er rustig op kan beroemen er een paar keer in geslaagd te zijn bij lezers de geest van de vindingrijkheid op te roepen, het is namelijk vooral die vindingrijke geest die in de wereld gewekt moet worden. Het bereiken van dat resultaat is me meer waard dan de banale goedkeuring van mensen die formules herhalen en hun eigen gedachten ondergeschikt maken aan de disputen van de scholen.

Mijn *Gedachten over geweld* hebben veel mensen geërgerd vanwege de pessimistische opvatting waarop de hele studie berust, maar ik weet dat u die mening niet deelt. U hebt in uw *Histoire de quatre ans* op schitterende wijze laten zien dat u de teleurstellende verwachtingen waarin de zwakke zielen zich koesteren, veracht. Wij kunnen onder ons dus vrijuit over het pessimisme spreken, en ik ben blij in u een correspondent te hebben gevonden die zich niet verzet tegen een leer zonder welke in de wereld nooit iets echt groots is volbracht. Ik heb al lang het gevoel dat de Griekse filosofie geen grote morele resultaten heeft voortgebracht, omdat ze over het algemeen heel optimistisch was. Socrates was het soms op het irritante af.

De afkeer van onze tijdgenoten van alle pessimistische gedachten komt waarschijnlijk voor een groot deel voort uit onze opvoeding. De jezuiten, die bijna alles hebben gecreëerd wat de universiteit nog steeds onderwijst, waren optimistisch omdat ze het pessimisme moesten bestrijden dat de protestantse theorieën beheerste en omdat ze de ideeën van de Renaissance populariseerden. De Renaissance interpreteerde de Oudheid met behulp van filosofen, waardoor ze de meesterwerken van de tragische kunst zo slecht begreep dat het onze tijdgenoten veel moeite heeft gekost er weer de pessimistische strekking in te ontdekken.⁴

In het begin van de negentiende eeuw was het een en al gejammer, wat in hoge mate heeft bijgedragen aan de afkeer van het pessimisme. Dichters, die echt niet altijd te beklagen waren, zagen zichzelf als slachtoffer van de menselijke slechtheid, van het noodlot of, erger nog, van de stompzinnigheid van een wereld die er niet in slaagde hen te vermaken. Ze namen graag de houding aan van een Prometheus die geroepen is jaloerse goden te onttroenen; en even trots als de woeste Nimrod van Victor Hugo, wiens naar de hemel geschoten pijlen met bloed bevlekt terugkeerden, beeldden ze zich in dat hun verzen de gevestigde machten die hen durfden te weerstaan, dodelijk troffen; nooit droomden de joodse profeten van zo veel vernietiging om hun Jehova te wreken als